

namreč: da se bela stvar na črnem polji večja vidi kakor ravno tako velika črna stvar na belem polji. Naše gospé vedó dobro, da se mora, ktera je suha, v belo ali saj bolj sivo obleko oblačiti, da se močnejša vidi, in da se vsaka debela ženska v črni obleki bolj tenka vidi kakor v beli. Od tod izvira tudi omama, da mislimo, da imajo zvezde nepomičnice nekako velikost, med tem, ko nam jih najboljši daljnogledi vedno še kažejo kot nemerive male svitle pičice. Naše okó ni pravilno zakriviljeno, ampak od zgorej na vdol bolj, kakor od desne na levo, zato se nam najpravilnije narisani kvadrat vedno vidi kakor da je podolgast, tako imenovani pravi kot.

Sem spada tudi prikazen, da se nam mesec večji vidi, ako stoji nizko, kakor če plava visoko na nebu. Tù nam ne pomaga nič, da pogledamo skoz kratko cev nizko stoječi mesec, in se tako prepričamo, da ni večji kakor sicer, če je visoko nad nami. Ko smo cev od oči vzeli, je omama sopet tù: sopet je mesec večji. Najučenejši zvezdoslovec, katerega račun in merjenje uči, da je mesec vedno enako velik, ga vendar ravno tako, kakor nevedni kmet, povečanega vidi, kadar izhaja ali zahaja. Vsak človek vidi svet perspektivno, tudi najboljši zemljemerec, čeravno ta bolj kot vsak drug vé, da so razmere druge, kakor mu jih okó kaže. V vseh teh slučajih smo sužnji lažnjivega čuta.

To velja tudi od vseh tistih čutnih omam, ki izvirajo iz bolehnosti čutništva, in ktere imenujemo utvore (hallucinacije). Tako bolan človek se malokdaj dá prepričati, da ni tega, kar vidi, sliši, voča, čuti; ker on navadno tako živo vidi, sliši itd., da bo poprej pripisoval vsakovrstne slabe namere ljudém, ki ga obdajajo, kakor da bi jim verjel, da mu čuti lažejo. To je krivo, da se pri tacihi ljudéh, katerih čutnice (nervi) so razdražene, pri zamaknjenih in sanjarskih ljudéh, obrodí prepričanje, da so videli strahove, duhove; te prikazni so, ki nas silijo, da rečemo tistemu, ki pravi: „Ne verujem na strahove, dokler jih ne vidim“, da že veruje na-nje, če trka na pričo svojih čutov, od katerih more le pričakovati, da ga nalažejo. Moral bi on reči: „ne verujem na-nje, tudi ne, če bi je videl“, in še bolje: „to, kar mi moj čut kaže, ne more duh biti, ker ta kot duh se prikazati ne more, ker nima telesa, in če bi se tudi prikazal, saj nimamo organa telesnega za to, da bi ga zapaziti mogli.“ Videti ga ne moremo, ker moremo le videti v prostoru razširjene stvari, ne pa tedaj duhov. (Kon. prih.)

Državno-pravne stvari.

Nektere opazke o zgodovinskem pravu.

Zgodovinsko ali historično pravo danes zvonec nosi. Na vsaki strani političnih časnikov zadeneš na to besedo; v vseh ustih je; mnogi jo na krivo obračajo, malo kateri jo razumejo. Ako kateremu narodu obeta zgodovinsko pravo večje pravice, kakor jih vživa danes, nanaša se na to staro „pravdo“, češ: to je bilo že naše, naj bode zopet naše; take pravice — pravijo — ne zastarajo, če tudi jih je zob časa zgrudil.

Naj tedaj nekoliko razjasnimo to reč; sestavek „Reforme“ pa naj nam narekva to razjasnilo.

Pod zgodovinskim ali historičnim pravom sploh se navadno razume le en kos občnega historičnega prava: historično državno pravo. To pravo obsega vsa tista pravila, ktera uravnavajo državno ustavo in ki so na ustavni poti moč zadobile. Vsak oktroà od zgorej, kakor vsaka prekucija od spodej preseka zgodovinsko pravo. Kako težko je tedaj odločiti, kaj je zgodovinsko pravo „sedanjosti“, to je jasno samo po sebi. Zgodovina vsake državne skupne kaže nam po

zgodovini resnico, da „kjer sila gospoduje, tam se pravica umikuje“ (Macht geht vor Recht) in vzlasti zgodovinskemu pravu narodov je večidel žalostna péla.

Več ali manj so vse ustave evropskih držav nezgodovinske. Poglejmo le na Francozko, Italijansko, Španjsko in Nemško. Francozki narod je od ustave (charte) Ludovika XVI., čegar veljava se iz ozira historičnega prava še dá zagovarjati, menjal ustave, kakor rokovice. V Italii centralizacija in enost uničuje delo tisočletja. Španjska se od leta 1812. neprenehoma guga med despotizmom (samosilstvom) in svobodo, in težko je reči, ali je vladar ali narod bolj nečimeren o tem, da lomi ustavo danes, ki jo je včeraj priznal. Na Nemškem je starodavna pravila države strla mogočna roka Napoleona I., starodavne stanovske deželne ustave pa so razrušili v prevzetnosti svoji večji kralji in mali kraljiči. Dunajski vladarski zbor (kongres) je posamnim nemškim deželam oktroval ustave.

Nobena država, ktera že prav dolgo obstoji, in le maloktere dežele se morajo ponašati s tem, da bi se jim zgodovinsko pravo ne bilo bistveno pretrgalo. Angleška ustava, če tudi so njena glavna pravila vkoreninjena v življenji in zgodovini angleškega naroda, je vendar večkrat prelomljena bila in celó predrugačena. Pod Kromwellom vidimo na nepostavni podlagi sklicane in sestavljene državne zборе (parlamente) in po imenu ljudovladno (republikansko) ustavo. In še rodovina, ktera dan danes sedí na prestolu angležkem, vsedla se je na prestol, ko je bilo prav očitno pretrgano zgodovinsko pravo in je postavna (legitimna) rodovina Stuartov bila s prestola pahnjena. Švedija vživa skor neprenehano državno pravo, pretrgala jo je pa vendar takrat, ko je silovito s prestola pahnila rodovino Wasovo.

Le zedinjene države ameriške, Belgija in Švajca so države, ki so do danes ohranile svojo ustavo celo. Ali pa ni podlaga tem državam tudi prelom poprejšnjega prava? Ali niso vstale silovitemu prelomu prava po revoluciji?

V Avstrii so zeló zamotane ustavne razmere. Tù, kjer so nekdanji svobodni narodi v skupno zvezo stopili, je vsak teh narodov svojo zgodovinsko državno pravo dolgo časa ohranil. To kaže zgodovina habsburške monarhije. Avstrija se ni zidala na podlagi dobitve z orožjem, ampak na podlagi svobodnih pogodb. Zato tudi ni mogla teh dežel stopiti z jedrom državnim. Tudi nekdanji nadvladala ideja, da najvišje državne oblasti se morajo strniti v ednoto. Še le cesar Jožef II. je pričel delo asimilacije — s kakošnim vspehom pa, to je znano. Od tistihmal je začela nadvladati ideja centralizacije — znano je pa tudi, s kakimi neugodnimi nasledki.

Zgodovinsko pravo, da se more s kako veljavo sponašati, ne sme biti le zgodovinsk spomin, ampak biti mora živo v narodu. Če pa so stoletja pretekla od onega prava, in če so se nove razmere utrdile, živí pravo le v spominu nekterih učenjakov in je zginilo iz spomina narodovega, tedaj je sklicevanje na zgodovinsko pravo prazna stvar, in to tem več, čem teže je zvezati pretrgano nit.

Tako pisatelj v „Reform-i“, kateri v tem sestavkn mnogo resničnega pripoveduje, konečno pa le vodo na ogerski mlin napeljuje: zgodovinsko pravo prisvojuje le ogerski kroni, če tudi so to pravo Magjari zapravili 1848. leta (pisatelj je pozabil, kaj je gori pisal, kako se preseka historično pravo), in tají pravo česke krone, nikdar oskrunjeno.

Po vsem tem, ker so si toliko navskriž-misli o zgodovinskem pravu: enemu na ljubo, drugemu na kvar: naj bi bil tedaj konec tej pravdi v tem, da obvelja najstareje zgodovinsko pravo: narodno

pravo! Narod ni oslovski koža (pergament), na kateri so zapisane pravice starodavne pa po novih premembah časa zvenéle, — narod je živ, kakor je nekda bil; vsakemu tedaj naj se dá, kar mu gré, pa bo mir; nobeden ne bo suženj družemu, vsi si bojo ravnopravni bratje!

Ozir po svetu.

Rastlina, ktera mrzlico ali zimico nareja.

Dr. J. H. Salisbury iz Cleveland-a, Ohio, naznanja v amerikanskem časniku „Journal of Medical Sciences“, da mrzlico nareja neka mikroskopična rastlina, ktera se nahaja v taci krajih, kjer se je stoječa, gnjileča voda ravnokar posušila. Plodni prah (sporen) te male rastlinice raznaša mokra ponočna megla; človek jo po so-penji v-se dóbi in mrzličén je. To je že zdavnej zdravnikom znano, da v močirnih krajih je največ mrzlice in da posebno ponoči se mrzlica rada dóbi; al krivili so le neko miasmo, ktera kvári zrak. Omenjeni zdravnik pa svoje mnenje, da le vsopeni prah one rastline dela mrzlico, podpíra s to skušnjo, da več trug tiste zemlje, v kateri je mrzlična rastlina bila, so prenesli v take kraje, kjer še nikdar nikoli ni mrzlice bilo, in — v 2 do 3 tednih so imeli mrzlico ondi! — Je li vse to gotovo ali ne, tega ne vemo; zanimivo je, in utegne zdravnikom navod biti k daljnemu preiskovanju.

Zmes.

* Kaj rekó homeopatikarji k temu? — V Wittslein-ovi „Vierteljahresschrift“ se bere to-le: V Magdeburgu so v neki hiši otroci po naključbi staknili domačo homeopatično apoteko in vsa zdravila od konca do kraja pojedli. Oče v velikem strahu, da ne bi pojednežem škodovalé „kuglice“, teče brž k zdravniku in mu pové, kakošna nesreča se je zgodila. Zdravnik ga potolaži, češ, da ne bo nobene škode. In res ni bilo nobenemu nič. Enaka dogodba se je pripetila nedavno v Wisbech-u na Angležkem. Tù sta dva otroka homeopatične kuglice iz 20 steklenic snedla — brez vse škode. Vredništvo „In. Blatt“ tem dogodbam, ktere kažejo, da so homeopatične „kuglice“ čisto prazna stvar, dostavlja to-le: Homeopatikarji se ločijo med staroverce in razkolnike: uni tanjšajo zdravila milijonkrat, ti-le sto- ali tudi desetkrat. Če tedaj kuglic homeopatikarja-staroverca požreš na cente, nič ti ne bo délo; kuglice homeopatikarja razkolnika pa že utegnejo nevarne biti, ako pojéš celo apoteko.

Slovensko slovstvo.

* *Palček*. Koledar za leto 1867. Dal A. Pra-protnik. V Ljubljani. Natisnil in založil J. R. Milic.

Zopet je drobní „Palček“ stopil na beli dan, ki razun navadne pratike prerokuje vreme, — pripoveduje, koliko je Slovanov na svetu in kako se jim je godilo, tolmači voščila pa dodaja še „mali kruhek“ v kratkih pesmicah, — vse to na pol póle, tako, da „Palčeka“ res brez nadlege seboj nosiš v žepu, kteremu je namenjen in za ktere ga je res prav pripraven.

* *Koledarček za navadno leto 1867*. Na svetlo dal M. Vilhar — se zove drugi „Palček“, ki je prišel na dan. Navadni pratiki je pridjal izdatelj torbico svojih pesem, nekoliko novih, nekoliko pa tudi taci, ki so že znane po zanimivih napevih.

* *Poštena deklica*. Šaloigra v enem delu. Spisal in založil Miroslav Vilhar.

Igrica igra v Lipavi (Vipavi); dva oženjena možá, eden (Kikelj), ki zavija slovenski jezik po laškem,

drugi (Kokelj), ki ga zavija po „kranjski šprahi“, se silita pošteni šivarici, ki „trideset pomladi hodeva že po svojih petah“, ktera pa že ima vdovca na limanicah, ki ga čez 3 tedne tudi res za možá dóbi. Čitalnici vipavski, ajdovski ali tržaški utegne zavoljo lokalizmov „Poštena deklica“ najprimerniša biti.

Svèt zastran slovenskih glediščinih iger

čitalnicam v prevdarek.

Gotovo je, da čitalnice naše niso več zadovoljne s samim petjem; igre glediščine so posebna slast čitalničnim „besedam.“ Da pa čitalnice imajo iger na zbiro, treba, da jih natisnjenih več pride na svetlo.

Al težava je z izdajanjem, ker pisatelj in izdatelj še toliko nimata gotovosti, da se jima saj stroški natisa in vezka povrnejo. Stroški drobnih knjižic sicer niso veliki, vendar se jih bojí marsikdo, in tudi založnika ne dóbi lahko.

Da bi se tedaj lahko ti stroški polajšali pisateljem in izdateljem in bi se tako čedalje več iger spravilo na svetlo, ali bi ne bilo dobro in tudi pravično, da bi vsaka čitalnica, ktera kako natisnjeno igro na svojem odru predstavlja, izdatelju plačala tantiêmo (delež), kakor je to tudi navada pri javnih glediščih, ktera predstavljajo tako imenovane „v rokopisu natisnjene igre“. Ta tantiêma naj bi za igro znašala 5 gold. Vsaka čitalnica gotovo zmore malo plačilce, izdatelju pa bi bilo vendar v pripomoč, in to bi osrčilo slovenske pisatelje za spisovanje slovenskih iger. Po takem bi bile čitalnice posrednje pospešiteljice slovenskega slovstva.

Prevdarite slavne čitalnice ta nasvèt, in oglasite se o njem!

Kdaj začne izhajati slovensko-nemški slovár?

Tako so vprašale zadnje „Novice“. Ker dobro vem, da se ta reč zdí jako važna vsemu izobraženemu slovenstvu, — in po pravici — uljudno prosim, slavni g. vrednik! da moj odgovor blagovoljno natisnete v svojem časniku.

Kdaj naj pride slovensko-nemški slovar na svetlo, o tem ne sodijo vsi enako. Nekteri — mej njimi tudi „Novice“, kakor so nam same povedale — želé, da se natisne, kolikor je najhitreje mogoče; drugi, mej kterimi je mnogo izobraženih mož, izvrstnih jezikoznancev, sodijo drugače, da bi se namreč tako važno delo nikakor ne prihitelo. K tem se druží, kar se bode pozneje videlo iz njegovega pisma, tudi slavni slovanski Grimm, kakor ga imenuje Schleicher, naš resnični prvák, g. dr. Miklošič; k tem se druží, kakor je nedavno sam poročil v Ljubljano, učeni g. Caf, ki se vedno še zdaj trudi in muči z vestnim, skrbnim nabiranjem slovenskih besed, ter misli, da se pred štirimi leti slovár ne sme ni tiskati začeti; naposled se druží k njim tudi mož mnogoletne delavnosti, Nestor mej slovenskimi jezikoslovci, čestiti g. Zalokar, ki vedno in vedno priporoča, naj se pazno in premišljeno dela, da v slovar ne zaleze kaka jezikoslovna koderčija.

Na ravnost moram povedati, da jaz, ki me je doletéla čast, ktero vém čislati, da bi namreč s svojimi slabimi močmi v celoto zvezal, kolikor morem, kritično razvéjal in razložil, kar so do zdaj za slovensko-nemški slovár nabrali g. dr. Miklošič, g. Zalokar, g. Caf in drugi, tudi glasujem z možmi sodečimi, naj se to delo ne zvrhováti v naglici, ker izkušam, kako je težavno; kajti naj se nikar ne pozabi, da slovár mora deti vsako, tudi najmanjšo besedico na rešeto, in da je beséd na tisoče in tisoče. Te misli se moram tem bolj držati, ker